

Розвиток іншомовної компетентності слухачів у рецептивних видах мовленнєвої діяльності із використанням новин

Бурлак Марина Леонідівна¹, Гриньова Юлія Іванівна²

Опубліковано	Секція	УДК
20.04.2023	Освіта/Педагогіка	373.5.016:811'243

DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7868807>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. Базовим складником процесу навчання іноземної мови є цілеспрямоване формування спеціально виокремлених умінь і навичок в сфері мови і здійснення іншомовної мовленнєвої діяльності. Саме тому навчання іншомовної діяльності завжди доцільно організовувати без відриву від міжособистісного спілкування. Однак для того, щоб стати суб'єктом в процесі навчання, слухач повинен виявляти активність у самостійній і вільній комунікативній діяльності.

При цьому комунікативний підхід закономірно стає стрижневим у методиці викладання іноземних мов, що пов'язано з особливостями його природи: так, він є стратегією створення психологічної і мовної готовності до спілкування, усвідомленого осмислення матеріалу та його актуалізації, а також досягнення вимог до ефективності висловлення. Відтак, комунікативна методика, інтегрована з певними традиційними елементами викладання, передбачає максимальне занурення слухача у мовний процес, а її основною метою є формування комунікативної компетенції слухачів.

Вищезазначене суголосне з пріоритетом, який наразі надається комунікативності, інтерактивності, автентичності спілкування, вивченню мови в культурному контексті, автономності і гуманізації навчання. Ці принципи роблять можливим розвиток міжкультурної компетенції як компонента комунікативної здібності.

Автором розкрито питання формування іншомовної компетентності рецептивними видами мовленнєвої діяльності з використанням засобів масової інформації як стимулюючого матеріалу. Актуальність обраної проблеми зумовлена гострою необхідністю пошуку ефективних методів формування іншомовної компетентності фахівців у сфері національної безпеки. ЗМІ дають змогу заглибитися в іншомовне середовище шляхом занурення в іншомовний медіадискурс.

Саме тому природно, що джерелом інформації є матеріал, який пропонують різноманітні види засобів масової інформації. Так, на сучасному етапі, коли газета, інформаційні сайти в мережі Інтернет і телебачення стали рівнодієвими, активними засобами комунікації й інформації в сучасному суспільстві, перед методистами повстало завдання їх активного залучення у навчальний процес, що і зумовило вищезазначену актуальність цього дослідження.

Ключові слова: іншомовна компетентність, мовленнєва діяльність, іншомовне середовище, національна безпека.

¹ викладач кафедри іноземних мов, Воєнна академія імені Євгенія Березняка, вул. Юрія Ілленка 81, м. Київ, Україна, <https://orcid.org/0009-0006-0541-1636>

² старший викладач кафедри іноземних мов, Воєнна академія імені Євгенія Березняка, <https://orcid.org/0009-0004-9768-3289>

Development of learners' foreign language competence in receptive listening activities using news

Abstract. The basic component of the foreign language learning process is the purposeful formation of specially selected skills in the field of language and foreign language speech activity. That is why it is always advisable to organize foreign language training without separating it from interpersonal communication. However, in order to become a subject in the learning process, the learner must be active in independent and free communicative activity.

At the same time, the communicative approach naturally becomes the core of foreign language teaching methods due to the peculiarities of its nature: it is a strategy for creating psychological and linguistic readiness for communication, conscious comprehension of the material and its actualization, as well as comprehension of the requirements for effective expression. Therefore, the communicative methodology, integrated with certain traditional teaching elements, involves maximum immersion of the learner in the language process, and its main goal is to develop the communicative competence of the learners.

The above is in line with the priority currently given to communicative skills, interactivity, authenticity of communication, language learning in a cultural context, autonomy and humanization of learning. These principles make it possible to develop intercultural competence as a component of communicative ability.

The author deals with the issue of forming foreign language competence by receptive types of speech activity using mass media as a stimulating material. The relevance of the chosen problem is due to the urgent need to find effective methods of forming foreign language competence of specialists in the field of national security. The media allow you to delve into the foreign language environment by immersing yourself in foreign language media discourse.

That is why it is natural that the source of information is the material offered by various types of media. Thus, at the present stage, when newspapers, information sites on the Internet and television have become equally effective, active means of communication and information in modern society, methodologists are faced with the task of their active involvement in the educational process, which has led to the above-mentioned relevance of this study.

Keywords: foreign language competence, speech activity, foreign language environment, national security.

Вступ

На сьогодні комунікативний підхід є стрижневим у методиці викладання іноземних мов. Це пов'язано з тим, що він є стратегією створення психологічної і мовної готовності до спілкування, усвідомленого осмислення матеріалу та його актуалізації, а також осягнення вимог до ефективності висловлення. Так, комунікативна методика, інтегрована з певними традиційними елементами викладання, передбачає максимальне занурення слухача у мовний процес. При цьому її основною метою є формування комунікативної компетенції слухачів.

Кінець ХХ століття характеризується суттєвими змінами у викладанні іноземних мов: так, в методиці викладання стали враховуватися результати психологічних досліджень. Зокрема, когнітивна теорія, стилістика, стратегії навчання і засвоєння, опис національних культур. Зміни торкнулись і вивчення іноземних мов: тепер стали говорити про необхідність отримання слухачами автентичної культурологічної інформації про мову, яку вони вивчають.

Зазнали значних змін цілі і задачі у слухачів, які вивчають іноземні мови: це прагнення підвищити рівень комунікативної компетенції, покращити знання іноземної мови. Під час навчання слухачі також серйозно цікавляться історією країни, мову якої вони вивчають, її культурою, суспільно-політичним ладом, міжнародними відносинами.

До прикладу, у слухачів у сфері національної безпеки безпеки спостерігається підвищена мотивація до навчання, адже мова для них стає інструментом захисту держави, збереження недоторканості її кордонів тощо.

При цьому закономірно, що джерелом інформації є матеріал, який пропонують різноманітні види засобів масової інформації. Так, на сучасному етапі, коли газета, інформаційні сайти в мережі Інтернет і телебачення стали рівнодієвими, активними засобами комунікації й інформації в сучасному суспільстві, перед методистами повстало завдання їх активного залучення у навчальний процес, що і зумовило актуальність цього дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Безпосередньо теоретичну основу дослідження склали: теорія мовленнєвої діяльності (О. В. Ковтун), теорії навчання іноземних мов в умовах реалізації ідей компетентісного підходу (Л. А. Михайленко), основні положення медіалінгвістики (О. С. Пасічник), теорія дискурсу і медіадискурсу (Т. ван Дейк, G. Brown, D. Schiffrin, G. Yule та інші), проблеми навчання розуміння іноземного тексту (В. Сіладі), теорія когнітивних стратегій в навчанні іноземним мовам (А. D. Cohen, J. M. O'Malley, A. U. Chamot, R. L. Oxford та інші), питання формування аудитивних вмінь (А. В. Соломаха, О. В. Лобода), теорія вправ (А. М. Петрушкова) тощо.

Актуальність статті зумовлена нагальною потребою вдосконалення сучасного заняття з англійської мови, тому для педагога дуже важливо опанувати нові методики, щоб досягати взаємозв'язку навчального, розвивального й мотиваційного компонентів навчальної діяльності, активно використовувати різні форми співпраці зі слухачами.

Мета статті - визначення особливостей розвитку іншомовної компетентності рецептивними видами мовленнєвої діяльності. Дослідження можливості підвищення ефективності вивчення іноземної мови за допомогою використання новин.

Результати

Оскільки викладання реалізує навчання із врахуванням цілей і завдань слухачів, які є суб'єктами освіти, то завданням викладача є забезпечення їх різноманітними матеріалами, надання можливості вибору й активного включення в процес навчання мовного середовища. Цілеспрямоване залученням матеріалів ЗМІ в навчальний процес дозволяє забезпечити успішніше формування комунікативної компетенції в соціокультурній і загально-політичній сферах [1].

Розрізняють поняття комунікативного навчання і комунікативно-орієнтованого навчання. Перше передбачає викладання, організоване на основі завдань комунікативного характеру, друге має за мету навчити іномовній комунікації, використовуючи всі необхідне для цього (не обов'язково лише комунікативні) завдання і прийоми.

Ці два поняття стають синонімами, оскільки навчання майже ніколи не базується виключно на комунікативних завданнях. В межах комунікативного підходу формується декілька рівнів компетенції: мовна, соціолінгвістична, дискурсивна, стратегічна, соціально-культурна. Комунікативна компетенція відносно інших компетенцій має інтегрований характер.

Термін «комунікативна компетенція» або «іномовна комунікативна компетенція» став широко використовуватися в теорії нових навчальних технологій, пов'язаних з навчанням іноземних мов. Технологічне тлумачення поняття зводиться до того, що комунікативна компетенція постає вмінням прогнозувати сценарій і скласти план мовленнєвих дій з врахуванням індивідуальних особливостей співбесідників, які реалізуються у їх поведінці через швидкість і повноту мовлення, стиль мовленнєву творчість, тобто через те, що відрізняє носія мови від іноземця, який говорить на чужій мові [4].

В процесі породження мовлення активізуються всі знання, які зберігаються у когнітивній системі людини. Мова розглядається як загальний когнітивний механізм, який функціонує при кодуванні і трансформуванні інформації. При когнітивно-комунікативному підході до навчання в центрі навчального процесу знаходиться текстова діяльність. Це пов'язано з тим, що кожний текст є фрагментом реальності.

Викладач допомагає слухачам, не просто вивчити текст у його лінгвістичних параметрах, а й активізує їх життєвий досвід щодо його змісту. Своєю чергою, це стимулює процес породження вторинного тексту, що є важливою навчальною метою. Остання зумовлена тими функціями, які цей предмет виконує у загальній системі освіти і розвитку слухача.

Остання, своєю чергою, включає лінгвокраїнознавчу, соціолінгвістичну і культурознавчу компетенції, які забезпечують носію мови можливість орієнтуватися у соціокультурних маркерах автентичного мовного середовища, уникнути соціокультурних «пасток» і перепон та передбачити майбутні утруднення.

Сутність процесу навчання іноземної мови – це цілеспрямоване формування спеціально виокремлених умінь і навичок в сфері мови і здійснення іншомовної мовленнєвої діяльності. Навчання іншомовної діяльності також не може протікати у відриві від міжособистісного спілкування. Так, для того, щоб стати суб'єктом в процесі навчання, слухач повинен виявляти активність у самостійній і вільній комунікативній діяльності [5].

Дотепер, пріоритет надається комунікативності, інтерактивності, автентичності спілкування, вивченню мови в культурному контексті, автономності і гуманізації навчання. Ці принципи роблять можливим розвиток міжкультурної компетенції як компонента комунікативної здібності.

Навчання мовам (іноземним мовам – зокрема) з використанням комп'ютера є порівняно новою і динамічною сферою у вітчизняній освіті, яка вивчає роль інфокомунікаційних технологій у процесі вивчення та викладання іноземних мов. Складність і постійні зміни, що включають виникнення нових технологічних, теоретичних, методичних розробок і залучення їх до навчального процесу, продукують проведення ретельних досліджень. Метою таких розробок є досягнення і оцінка якості, ефективності, а також доцільності навчальних видів діяльності із використанням комп'ютера [3].

Перед викладачем стоїть завдання підібрати матеріал відповідного ступеня складності суголосний з рівнем слухачів. Переваги підбору автентичних матеріалів з мережі Інтернет беззаперечні, оскільки тексти містять інформацію і лексику, яка віддзеркалює розвиток культури, зміну соціального і політичного устрою, що відбувається в країні, мову якої вивчають, дозволяють обговорити цікаві для слухачів теми.

Інтеграція інфокомунікаційних технологій у процес вивчення іноземної мови дозволяє ефективніше формувати та розвивати рецептивні граматичні та лексичні навички читання та аудіювання, продуктивні граматичні та лексичні навички в основному писемного мовлення, проконтролювати рівень сформованості граматичних, орфографічних і лексичних навичок на підґрунті тестових програм, взятих з мережі Інтернет або складених викладачем. До прикладу, за допомогою програми Hot Potatoes, можна контролювати правильність і глибину розуміння прослуханого або прочитаного тексту, оволодіти навичками видобуття з тексту потрібної інформації, навчитися різноманітним видам аналізу тексту, навчитися самостійно долати мовні труднощі тощо. Окрім того, Інтернет забезпечує можливості реалізації комунікативного підходу до навчання писемним видам мовленнєвої діяльності [6].

Отже, тут представлений один з можливих шляхів реалізації практичного підходу, у межах якого варто здійснювати відбір мовного матеріалу, виходячи з вимог до комунікативних цілей навчання. У нашому випадку – навчити слухачів, читанню й аудіюванню новинних текстів, тобто сформувати навички й уміння сприйняття і розуміння інформації, що міститься у автентичних текстах, надаваних за зоровим або слуховим каналом або у їх комбінації.

У дослідному навчанні варто використовувати систему роботи з формування комунікативної компетенції з використанням різних видів ЗМІ. Зазначимо, що послідовність роботи: мовні засоби – текст – телетекст, дає позитивні результати, зокрема – формування рецептивних навичок і вмінь, які забезпечують цілеспрямовані дії із вивільнення смислової інформації в процесі читання й аудіювання [7].

Система такої роботи включає три ступеня формування навичок і вмінь:

1. Ступінь орієнтації у новому лексико-граматичному матеріалі тексту.

На цьому етапі використовуються операції з орієнтування і усвідомлення зовнішніх елементів важких лексичних явищ (значення слова, словосполучення) і граматичних явищ (відмінкових форм іменників, прикметників, системи предикатів, репрезентації засобів керування й управління у складі простого й складного речення). Слухачі виконують самостійно повторювальні операції з упізнання й запам'ятовуванню лексичного і граматичного матеріалу з метою їх засвоєння.

2. Ступінь цілеспрямованого тренування з метою автоматизації рецептивних операцій із впізнання і розуміння лексичного та граматичного матеріалу на базі друкованого новинного тексту.

На другому етапі дискурсивні лексико-граматичні операції здійснюються на когезійному (зв'язному) новинному тексті певних інформаційних жанрів або фрагментах тексту, найскладніших для розуміння. Це етап підготовки слухачів до оволодіння умінням розуміти новинний текст, його структуру, а також окремі фрагменти тексту, найскладніші з точки розуміння змісту і мовної форми.

3. Ступінь автоматизації навичок і вмінь переходу від читання новинного тексту до аудіювання телетексту.

На третьому етапі формуються уміння повно розуміти інформацію друкованого тексту, тобто його загальний зміст і деталі, мовне оформлення і логіко-смислову структуру, що дозволяє перейти на початку до аудіюванню найпростіших новинних телеінформацій у жанрі хронік, а потім до аудіюванню автентичної новинної телеінформації за вивченими темами у природних умовах її розгортання. Відео новинних програм розглядається як одне з засобів навчання, а автентичні тексти теленовин – як новий вид навчального матеріалу [1].

Вимоги до слухачів базуються на завданні освіти, що визначає в якості мети досягнення високого рівня володіння іншомовною комунікативною компетентністю і її складниками, зокрема – рецептивною мовленнєвою компетентністю.

Рецептивна мовленнєва компетентність (далі – РМК) – здатність сприймати за допомогою слухових і зорових каналів автентичну інформацію, яка містить лексико-фразеологічні, граматичні, соціокультурні компоненти, аналізувати й інтерпретувати її, вміти застосовувати таку інформацію в комунікативній діяльності. Компетенція такого типу, сформована на підґрунті іншомовних медіатекстів, вирішує сучасні завдання підготовки слухачів, в тому числі і до діяльності у сфері міжкультурної комунікації в контексті національної безпеки.

Вибір іншомовних медіатекстів як мовного матеріалу зумовлений можливостями, які вони надають, а саме: ознайомлення з життям країни мова, якої вивчається, підвищення рівня фонових знань, поповнення лексичного запасу тощо. Високий ступінь інформативності медіатекстів, їх актуальність, культурологічна автентичність,

сучасність – всі ці характеристики медіатексту дозволяють використовувати його як лінгводидактичний засіб формування комунікативної компетенції загалом і рецептивної мовленнєвої компетенції – зокрема. В умовах реалізації стандартів нового покоління проблема підготовки компетентного випускника стає особливо актуальною [2].

Тут мають переважати вправи, які розвивають не лише пам'ять, але і логіку, уміння мислити аналітично й образно, оцінювати інформацію, тобто такі, що тренують вироблені пізнавальні психічні функції суб'єкта вивчення, на заняттях використовують ігрові ситуації, роботу з партнером, завдання на пошук помилок, порівняння і зіставлення. Тобто завдання орієнтовані на розвиток не лише мовних реалій, але також креативності та загального світосприйняття. При цьому комунікативні завдання направлені на використання всіх знань й умінь слухача, однак особливу увагу варто звернути на використання словників при роботі з лексикою, що також допомагає створити іншомовне середовище.

Важливо підготувати слухачів, до міжкультурної взаємодії, основою якої є знайомство з країною мови, що вивчається, і уміння поважати її вияви, формування культурних універсалій. Це також дозволяє слухачам краще усвідомлювати свою культуру і репрезентувати її в процесі спілкування, досягнути взаємодопомоги й співробітництва з представниками іншомовної культури [1].

Сформульована рецептивна мовленнєва компетенція слухачів, з врахуванням основоположних ідей компетентісного, соціокультурного, комунікативно-когнітивного підходів зумовлює адекватне сприйняття і розуміння іномовного мовлення за посередництва читання і аудіювання та є основою для формування іномовної комунікативної компетенції слухачів.

Іншомовні медіатексти є джерелом актуальної інформації лінгвістичного, культурологічного, країнознавчого характеру, при цьому їх лінгводидактичний потенціал дозволяє формувати навички й уміння в рецептивних видах мовленнєвої діяльності. В практиці викладання іноземної мови беруться до уваги такі особливості тексти масової комунікації: типологія медіатекстів, включаючи їх жанрове різномаяття; усвідомлення специфічних характеристик аудіовізуальних видів ЗМІ, таких, як темп мовлення, медіа-джерело, формат медіатексту; наявність/відсутність наочності [9].

Дескриптори володіння рецептивною мовленнєвою компетенцією на рівні B1-C2 відповідно до загальноєвропейської шкали включають: а) жанрово-стилістичну характеристику іномовного медіатексту; б) його відповідність рівню володіння рецептивної мовленнєвою компетенцією; в) методичні рекомендації із використання медіатекстів на заняттях з іноземної мови; г) приклади іншомовних медіатекстів різних жанрів; г) режим електронного доступу сприяють сприйняттю, розумінню й інтерпретації іномовних медіатекстів, що репрезентують інформаційну картину світу [8].

Методика формування рецептивної мовленнєвої компетенції слухачів базована на структурній моделі, яка включає: а) мотиваційно-стимульний, аналітико-синтетичний і виконавчий рівні; б) комплекс метакогнітивних і когнітивних стратегій, використовуваних слухачами для ефективного рішення поставлених завдань в процесі навчання; в) систему вправ, яка включає три підсистеми, направлені на формування навичок і вмінь в різноманітних видах читання й аудіювання.

Висновки

Проведений аналіз теорії і практики навчання іноземним мовам слухачів, аналіз чинних освітніх програм і використовуваних в освітньому процесі навчальних видань різного роду дозволив виявити низку протиріч між:

– можливістю використовувати іномовні медіатексти в практиці викладання і відсутністю необхідних навчально-теоретичних, навчально-практичних й навчально-методичних посібників, які відповідають вимогам, що висуваються до навчальної літератури безпекових ЗО (систематичний виклад теоретичного матеріалу, який відображає основні положення медіалінгвістики);

– доказовістю в методичній науці ефективності формування умінь читання й аудіювання на основі комунікативно-когнітивного підходу і недостатньої розробленості системи вправ, які дозволяють успішно формувати рецептивну мовленнєву компетенцію слухачів;

– можливістю використання медіатекстів різноманітної стилістичної і жанрової складності для формування комунікативної компетенції слухачів відповідно до європейських рівнів володіння іноземною мовою й відсутністю розробленої дескрипторів рецептивних видів мовленнєвої діяльності на матеріалі іномовних медіатекстів.

Саме тому процес формування рецептивної мовленнєвої компетенції слухачів буде ефективним якщо:

– формування рецептивних видів мовленнєвої діяльності – читання і аудіювання – розглядатиметься з точки зору комунікативно-когнітивного підходу, актуалізації застосування метакогнітивних й когнітивних стратегій, а також врахуванням спільного і відмінного у психологічних характеристиках рецептивної мовленнєвої компетентності;

– виділені і охарактеризовані лінгвістичні та екстралінгвістичні особливості медіатексту як складової частини медіадискурсу;

– розроблена і створена структурна модель рецептивної мовленнєвої компетенції й апробована методика її формування з врахування стратегій і тактик, направлених на максимально ефективне сприйняття і аналіз мовного матеріалу у вигляді іншомовного медіатексту.

Перспективи подальших досліджень. Для наукових і науково-педагогічних працівників актуальним залишається питання, як викладати й навчати, щоб процес навчання був максимально ефективним. Метою подальших досліджень є розширення кола задач, вирішення яких ефективніше здійснюється із застосування нових комп'ютерних технологій. Доцільним вважаю розробку системи вправ, яка дозволить об'єднати матеріал тематично, розподілити його за принципом зростаючої складності, забезпечивши, таким чином, повторюваність лексико-граматичних одиниць. Також продуктивним є дослідження специфіки використання відеозаписів теленовін як навчального матеріалу для розуміння автентичного мовлення. Це пов'язано з тим, що в процесі роботи над таким матеріалом у слухачів формуватимуться навички і вміння в таких видах мовленнєвої діяльності, як читання й аудіювання.

Список використаних джерел

1. Ковтун О. В. Методика діагностики стану адаптації і гнучкості учасників освітнього процесу до нових умов його організації, спричинених пандемією COVID-19. *Вища освіта в умовах пандемії*. Київ: Талком. С. 55–72.
2. Михайленко Л. А. Проблема розвитку іншомовної професійної компетентності лікарів у системі післядипломної медичної освіти. *Професійна освіта: методологія, теорія та технології*. Київ, 2017. Вип.6. С. 1–15.
3. Пасічник О. С. Компонентний склад змісту навчання іноземних мов у закладах загальної середньої освіти – сучасна інтерпретація. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 1. С. 93-103.

4. Петрушкова А. М. Теоретико-методологічні аспекти викладання 207 іноземної мови на немовних спеціальностях у вищих навчальних закладах Словаччини, Чехії, Польщі. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 3. С. 40-46.
5. Сіладі В. Іноземна мова у формуванні актуальних професійних навичок та розвитку особистості майбутніх педагогів. *PedníVédecké Novinky – 2021: Materiály XVIII Mezinárodní Vědecko – Praktická Konference*. Praha, 2021. P. 26-29.
6. Сіладі В. Різноманітність підходів до іншомовної підготовки в європейському освітньому середовищі. *Молодь і ринок*. 2021. № 2(188). С. 145–149.
7. Соломаха А. В., Лобода О. В. Сучасні тенденції іншомовної підготовки майбутніх учителів початкової ланки освіти Угорщини. *Інноваційна педагогіка*. 2021. № 2(24). С. 119–124.
8. Council recommendation: on a comprehensive approach to the teaching and learning of languages. 2019/C 189/03. (2019). Official Journal of the European Union. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019H0605\(02\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019H0605(02))
9. Habók A., Magyar A. The role of students' approaches in foreign language learning. *Cogent Education*. 2020. 7(1). P. 2–21. DOI:10.1080/2331186X.2020.1770921